

"ט"ו באב"

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

ט"ו באב

ט"ו באב (חמישה עשר בחודש אב) מצוין כיום מועד של שמחה בסימן של פיוס ואהבה בעם ישראל. המשנה מתארת את ט"ו באב בארץ ישראל בימי קדם כיום שבו היו לובשים בגדי לבן שאולים כדי שלא יהיה ניכר למי אין בגד, והנשים היו יוצאות לרקוד בכרמים לשם שידוכים. תאריך זה בולט במיוחד לאור דברי המשנה, "לא היו ימים טובים לישראל כחמישה-עשר באב וכיום הכיפורים".

חז"ל מנו סיבות היסטוריות שונות לחג זה. מן החוקרים יש שהעלו סיבות הקשורות לאורח החיים החקלאי באותם ימים שיש בהן כדי לציין חג. החג בא לידי ביטוי גם בכך שנמנה בין הימים שאין אומרים בהם תחנון, ומצוין בחז"ל כיום שמגבירים בו את לימוד התורה.

מקור החג

המקור לחג ט"ו באב מופיע במשנה בסוף מסכת תענית, בה מתואר החג כיום טוב השווה במעמדו ליום הכיפורים.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה-עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאין בכלי לבן שא[נ]לים, שלא לבייש את מי שאין לו^[2] – כל הכלים טעונים טבילה – ובנות ירושלים יוצאות וחולות [=מחוללות] בכרמים. ומה היו אומרות: שא נא עיניך, בחור, וראה מה את בורר לך; אל תתן עיניך בנוי – תן עיניך במשפחה^[3].

— משנה, מסכת תענית, פרק ד', משנה ח' (על פי כתב יד קאופמן)

אירועים בתאריך זה על פי חז"ל

בתלמוד הבבלי מונים חז"ל שישה אירועים שהתרחשו בתאריך זה:

- **יום שכלו בו מתי מדבר** – על פי המדרש, חטא המרגלים אירע בתשעה באב, וכעונש, בכל שנה בני ישראל במדבר היו חופרים לעצמם קברים בתשעה באב ומחכים בתוכם למותם; חלק מהגברים היו מתים, והשאר ידעו שקבלו עוד שנה לחיות. בשנת הארבעים במדבר אף אחד לא מת בקברו. בטעם הדבר שיום ט"ו נקבע כיום טוב, ולא תשעה באב, נאמרו מספר ביאורים: 1. מחמת שלאחר תשעה באב בשנת ה-40 עדיין המשיכו להיכנס לקברים בלילות שלאחר מכן מתוך מחשבה שאולי טעו בחשבון התאריך המבוסס בין היתר על מראה הירח. משהגיע ט"ו באב, ליל הירח המלא הזורח לאורכו של הלילה כולו מתחילתו, הבינו שהעונש תם וחגגו את סיומו: 2. במשך כל 40 השנים היו מתים מדי יום, אך הרוב בתשעה באב. באותה שנה גם כן מתו, ואף אחר תשעה באב, אך בט"ו לא מת אף אחד. 3. מחמת שעדיין התאבלו במשך שבעה ימים על אלו שמתו עד תשעה באב:

הגמרא מציינת כי ביום זה חזר הדיבור אל משה, שפסקה מאז חטא המרגלים בשנה השנית לשהותם במדבר, חזרה אל משה עתה בשנה ה-

40, וזה היה סימן לסיום גזירת נדודי דור המדבר ופתיחת תקופת דור באי הארץ.

- **יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה** (התרת נישואים בין השבטים) – בעקבות פרשת בנות צלפחד ובקשת בני שבט מנשה נקבע שבת שירשת נחלה (לא כל בת, רק בת יורשת כגון שאין לה אחים בנים) תתחתן רק עם חתן משבטה כדי שהנחלה לא תעבור לשבט אחר. יש המשערים כי מצב זה יצר נורמה לפיה נמנעו השבטים מלהתחתן אלה באלה גם במקרים של בת שלא ירשה נחלה. דבר זה יחד עם סיבות אחרות היו ביטוי של בידול ומתח בין השבטים. בדור השני לבאי הארץ, אחר שבני ישראל התבססו בארץ והשבטים התייצבו בגבולותיהם על פי החלוקה שנקבעה, התבטלה תקנה זו ולא נמנעו יותר בני השבטים השונים להתחתן אלה באלה, מכיוון שתקנה זו הייתה רק לדור הקודם כמו שדורשת הגמרא "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד' דבר זה לא יהיה נהוג אלא בדור זה". הסיבה שט"ו נקבע ליום טוב על שם כך היא משום שביום זה חל המעבר בין דור באי הארץ לזה שאחריו, או משום שביום זה הסיקו את דרשה זו:
- **יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל** (הותר להתחתן עם שבט בנימין) – לאחר מלחמת האחים שהייתה בעקבות פרשת פילגש בגבעה, נשבע העם שלא יתנו לבני בנימין נשים מישראל, ולאחר מכן הצטערו על ששבט בנימין עומד להיכחד, ועל כן הציעו שצעירי בנימין הרווקים שנתרו בחיים יגיעו אל כרמי שילה ו"חטפו" מבין המחוללות את בת זוגם, כנהוג בחג זה שם כבר אז "מימים ימימה".
- **יום שפסקו לכרות עצים למערכה** - היום בו סיימו את כריתת העצים ל**בית המקדש** עבור המערכה שעל מזבח העולה בכל שנה, שכן מאותו היום ואילך יורד כוחה של החמה באופן שכבר ניכרת לחות בעצים הגורמת לחשש שיהיו בהם תולעים הפוסלות אותם למזבח. מספר הסברים ניתנו לשמחה על דבר זה: **הרשב"ם** בבבא בתרא כותב שהשמחה היא על השלמת המצווה, כפי שחוגגים בסיום לימוד מסכת בגמרא וכדומה. רבנו גרשום מאור הגולה כותב שהשמחה היא על כך שאין צורך לעבוד בכריתת עצים וניתן להקדיש יותר זמן ללימוד תורה. היו גם שכתבו שהשמחה היא על שהעצים לא ייכרתו.
- **יום שביטל הושע בן אלה את הפרוסדאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים לירושלים** (פרוסדאות, או פרדסיות = שומרי הגבול) – מלך ישראל ירבעם בן נבט, שפילג את ממלכת ישראל המאוחדת, חשש מהתערעורת שלטונו וקבע שומרי גבול שאסרו על בני ממלכת ישראל לעלות לרגל לירושלים שבממלכת יהודה. חוק זה נשמר במשך דורות בממלכת ישראל, עד שהמלך הושע בן אלה ביטל זאת והכריז כי כל הרוצה לעלות לירושלים – יעלה. בכך התאפשר לבני ממלכת ישראל לחגוג את שלושת הרגלים בירושלים יחד עם בני ממלכת יהודה, וזאת לראשונה מאז פיצול הממלכה המאוחדת.

- **יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה** – קבורת הרוגי ביתר, הם הרוגי מרד בר כוכבא, אשר במשך זמן רב לא היה אפשר להביאם לקבורה. חז"ל גם מציינים שהיה בכך נס: על אף הזמן הרב שעבר מאז מיתתם, גופותיהם לא הסריחו. הברכה הרביעית בברכת המזון, ברכת "הטוב והמטיב", תוקנה בעקבות מאורע זה.

הגמרא גם מביאה את דברי רב מנשיא: וקרו ליה **יום תבר מגל** - הערוך מפרש ש"יום תבר מגל" הוא "יום שבר הקרדום" – המתייחס לחגיגת הפסקת כריתת העצים למערכה וכן מפרש רש"י בגמרא תענית. על פירוש זה הקשו שאין לזה קשר למגל, אלא למכוש או גרזן בו חוטבים עצים. על כך היו שענו שהמגל הוא רק סמל לכל דבר המשמש ל"קצירת דבר". הסבר שונה ניתן על ידי יעקב בריל הטוען שיום תבר מגל הוא יום חגיגת סיום הקציר, שהיה לדבריו חג חקלאי קדום.

הגמרא גם מציינת את ט"ו באב כיום שממנו והלאה הלילות מתארכים ויש אפשרות להגביר בהם לימוד תורה ועל כך השמחה.

זיהוי החג במקרא

בסיפור פילגש בגבעה מוזכר חג עברי קדום שנחוג בשילה "מימים ימימה".

וַיֹּאמְרוּ יְרֵשֶׁת פְּלִיטָה לְבָנֵינוּ וְלֹא יִמָּחָה שְׁבֵט מִיִּשְׂרָאֵל. וַאֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל לָתֵת לָהֶם נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי נִשְׁבְּעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲרוּר נֶתַן אֵשֶׁה לְבָנֵינוּ. וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג ה' בְּשָׁלוֹ מֵיָמִים יָמִימָה אֲשֶׁר מִצְפוֹנָה לְבֵית אֵל מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ לְמִסְלָה הָעֹלָה מִבֵּית אֵל שְׁכֵמָה וּמִגֵּב לְלְבוֹנָה. וַיֵּצֵא אֶת בְּנֵי בְנֵי־יִמִּין לֵאמֹר לָכוּ וְאַרְבַּתְּם בְּפָרְמִים. וַרְאִיתֶם וְהִנֵּה אִם יָצְאוּ בָנוֹת שִׁילֹ לְחוּל בְּמַחֲלוֹת וַיֵּצְאוּ מִן הַפָּרְמִים וְחִטְפְּתֶם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילֹ וְהִלַּכְתֶּם אַרְץ בְּנֵי־יִמִּין

— ספר שופטים, פרק כ"א, פסוקים י"ז-כ"א

מהתיאור בתנ"ך נראה שמדובר על חג הקשור לכרמים, מן הסתם בקשר לבציר. יש המזהים חג זה כיום ט"ו באב, החל באמצע תקופת הבציר, שנמשכת בין תמוז לאלול (יולי-ספטמבר בלוח האזרחי)..

יש המסבירים את המחולות בכרמים משום שהכרמים מופיעים בתנ"ך כמקום אידאלי לשמחה, לחגיגות ולמסיבות. וכן בהקשר של נישואין. אולם הייחוד של שילה באותם ימים היה בשל היותו המרכז הרוחני של האומה, בה שכן משכן שילה במשך 369 שנים לאורך מרבית תקופת השופטים.

החג במקדש

יום זה היה יום חג "קרבת העצים" בבית המקדש, מה שאמר שיום זה היה יום התנדבות עצים למקדש.

חג חקלאי

היו ששיערו שט"ו באב היה חג חקלאי קדום. יעקב בריל, במאה ה-19 ייחס את החג לסיום הקציר. נתנאל אלינסון מציע שט"ו באב היה חג הבציר אפרים הראובני וחנה הראובני ייחסו את החג דווקא להתחלת פריחת החצב והבשלת הזיתים. לטענתם, הכרמים בשילה הם כרמי זית ולא כרמי ענבים, שכן אלו יותר מתאימים למארב לחטיפה.

הראובני מציינים שזמן ט"ו באב מתאים לחג בגלל ההפוגה בעבודות החקלאיות בין עונת הבציר והקטיף, לעונת האסיף והחריש.

יש מי שמצא סיבה נוספת לחגיגת ט"ו באב כ"חג הכורמים" בשל היות יום זה יום נטיעה רבתי, שכן זהו היום האחרון שבו אפשר לנטוע עץ חדש ושהתקופה הקצרה שעד ראש השנה לנטיעה (א' בתשרי) תחשב כשנה שלמה לעניין שנות הערלה שצריך לספור, משום שצריך תקופה של שבועיים שהעץ ישריש באדמה, ועוד חודש שנחשב שנה לבדו.

משמעות החג

פירושים שונים נאמרו לגבי המכנה המשותף לששת האירועים שצינו חז"ל. יש אומרים שכולם מתקשרים לאהבה ואחדות ישראל ובכך מהווה ט"ו באב תיקון של תשעה באב, בו נחרב בית המקדש בגלל שנאת חינום. פירוש נוסף הוא שכל האירועים מביעים נחמה ותיקון של מצב קשה. זה מתאפיין גם בכך שט"ו באב חל בליל ירח מלא (כמו בכל מחצית של חודש ירחי); השמחה הגדולה במילואה של הלבנה היא מפני שבני ישראל נמשלו ללבנה, שדווקא לאחר שהיא יורדת עוד ועוד מתחילה העלייה שלה ויום ט"ו באב מסמל את שיא העלייה שלאחר הצער והירידה הגדולה של ימי בין המצרים ותשעה באב.

דוגמה לכך אנו רואים בפיוט - יוצר שנכתב לט"ו באב בשם: בה"י באב אמצא שמחה. (נכתב בתקופת ימי הביניים).

בה"י באב אמצא שמחה, באם הבנים שמחה, גם לא בא לה כזה יום, וכיום סליחה, דורשי אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

בה"י באב היו יוצאות וחלות בכרמים לראות, זה היום היה אהבה למאות, חושקות צאינה וראינה משפחות נאות.

טוב לאם הבנים שמחה, יום זה בו לשמחה, כי מוכן הוא כיום סליחה, להיות הנאה ל-אום משעבוד נחה.

בה"י באב שש ורצה, עוברת בבנות היפה כתרצה, פודה כגבור יצא, צפצפה בקולה וזה צור פצה.

בה"י באב קח מני אסון, רבת בו שמחה וששון, שלח קול חסון, תכפתי גאולה בקול שמחה וששון.

— כתב יד עתיק, מפרסומי המכון לחקר השירה העברית.

בספרי הקבלה, המוסר והחסידות מצוין יום זה כיום תחילה וראש לימי הדן ולכן חסידים ואנשי מעשה היו מתחילים לעשות כבר בו את חשבון הנפש, וכן לאחל כתיבה וחתימה טובה כפי שנהוג בדרך כלל החל מראש חודש אלול. אחד הסימנים לסדר זמנים זה הוא מפני שראש השנה נקבע לדורות ביום בו נוצר האדם. האדם נוצר ביום השישי לבריאה. לכן כ"ה באלול הוא היום הראשון לבריאה. וט"ו באב הוא 40 יום קודם לכ"ה באלול. חז"ל מציינים ש-40 יום קודם יצירת הוולד מכריזים בשמים בת פלוני לפלוני. לכן בדומה לכך ט"ו באב הוא הזמן הנסתר בו סדר הזמנים החדש נוצר. כך למשל מצוין במאמר על ט"ו באב מאת הרב חיים אלעזר שפירא.

ביטוי הלכתי לט"ו באב קיים באי אמירת תחנון בתפילה כבשאר ימי החגים וימים שיש בהם קצת שמחה. במנהגי עדות שונות ניתן למצוא זכר ליום זה בתקנות קהילה שונות הקשורות לענייני שידוכים וחתונות כגון בהשתדלות מיוחדת להכנסת כלה, וכן תקנות נוספות או כינוסי קהילה. דוגמה לריבוי חתונות ביום זה ניתן לראות בסיפורו של ש"י עגנון "בשעה אחת", המתאר את עיירתו בוצ'אץ' המתרחש כולו בט"ו באב, בחצי השני של המאה ה-19, ובו מתואר ט"ו באב כיום שהרבו להעמיד בו חופות.

יודעי ח"ן ציינו את ט"ו באב כיום של קצת שמחה והגברת לימוד תורה: "בט"ו באב ירבה קצת שמחה כי יש עילוי לשכינה כמו שאמרו בזוהר ח"ב קל"ח, ויזהר להוסיף בתורה בלילה." ("מורה באצבע" לרב החיד"א סימן ח' רל"ח) והיו מתחילים לעשות כבר בו את חשבון הנפש לקראת יום כיפור, וכן לאחל כתיבה וחתימה טובה.

ט"ו באב בלוח השנה

ט"ו באב משמש בהלכה כיום האחרון לנטיעה. כל נטיעה לאחר מכן נחשבת לנטיעה של השנה הבאה (למשל לצורך נטע רבעי כדאי להקדים ולנטוע לפני שעובר ט"ו באב). אפשר להניח שט"ו באב היה חג של נטיעות, ולכן כשאמרו חז"ל "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב" אפשר שהתכוונו לבניית בתים חדשים בישראל (חתונות), והן לחג של נטיעות חדשות.

ט"ו באב הוא היום המקביל ללוח העברי והקשור בהופכיותו האסטרונומית לתאריך ט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות הנחוג בימינו גם בנטיעת אילנות.

בתנועות ההשכלה והציונות ובישראל

בתקופת תנועת ההשכלה היהודית ובתקופת תחיית הלשון העברית והציונות אחריה עלתה התייחסות ספרותית מחודשת לט"ו באב, או למחולות בכרמי ארץ ישראל, בתיאורים השואבים לרוב השראה מהמקורות הקדומים במסורת היהודית. בתקופת העליות שלפני קום המדינה הייתה התייחסות ביום זה לעניינים חקלאיים ויישוביים, ומאחר שתקופת בציר הענבים בארץ נמשכת חודשים, היו שבחרו לחגוג את יום זה כחג יין ובציר ענבים. ישנם יישובים בהם התכנסו מכל האזור לחגוג בריקודי עם. בסיפורו של זאב יעבץ "חמישה-עשר באב בארץ-ישראל", שהתפרסם ב-1903 ב"אחיאסף", מתוארות חגיגות ט"ו באב במושב ראשון לציון (שם היה החג כפול, שכן המושבה נוסדה בתאריך זה). בשנת 1912 קרא הצבי של אליעזר בן יהודה להתגברות ציון ט"ו באב כחג לאומי. במהלך שנות ה-20 נערכו כינוסי נוער לכבוד היום.

מאז שנת ה'תשס"ט נחוג האירוע בשילה המקראית כמעין ניסיון לחדש את המסורת שהייתה נהוגה בימי קדם כמתואר בדברי חז"ל.

בעבר, ט"ו באב היה היום בו נערך ונחתם בכל שנה פנקס הבוחרים של מדינת ישראל.